

# Sustainable Social Capital Formation through the Realization of Citizenship Rights and Social Dignity: Document Mining of the Statement on the Second Step of the Islamic Revolution

Author<sup>1</sup> 

1. Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: (Times New Roman 9). abcdef@ut.ac.ir (Email Times New Roman 9 Blue)

---

## Article Info

### Article type:

Research Article

### Article history:

### Keywords:

Social dignity,  
Citizenship rights,  
Social Capital,  
Statement of the Second  
Phase of the Islamic  
Revolution,  
Mixed-methods approach.

---

## Abstract

**Objective** Citizenship rights and social dignity are considered fundamental pillars of societies. With the glorious Islamic Revolution entering its second phase, various concepts outlined in the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution require identification and elaboration. The primary objective of the present research is to elucidate and analyze the role of the full realization of citizenship rights and the enhancement of social dignity as a foundation and essential prerequisite for the formation of sustainable social capital, within the framework of the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution, employing a mixed-methods approach.

**Method:** This applied research adopts a mixed-method design with a concurrent transformative approach, implemented qualitatively-qualitatively. In the first phase, thematic axes were extracted from the Statement of the Second Phase of the Revolution using qualitative documentary analysis to guide semi-structured interviews. In the second phase, grounded theory was utilized to identify the indicators, components, and dimensions of this domain. Semi-structured interviews were conducted with 18 participants, adhering to the principle of theoretical saturation. The obtained statements, with the consent and coordination of experts, were coded using the systematic approach of Strauss and Corbin.

**Results:** Findings revealed 179 initial statements, 82 open codes, 23 axial codes, and 4 selective codes, which were recognized as the dimensions, components, and indicators of citizenship rights and social dignity within in light of the Second Step Statement of the Islamic Revolution. The results demonstrate that the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution serves as a key overarching document for the second phase of the Islamic Revolution, pursuing significant and impactful objectives.

**Conclusions:** According to the research findings, the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution serves as a foundational and key document for the second era of the Islamic Revolution, pursuing significant and influential objectives. Fundamental components such as citizenship rights and social dignity are regarded as vital sources of co-created value and core competencies within society, contributing to the formation of sustainable social capital..

---

**Cite this article:** Last Name, Initial., Last Name, Initial., & Last Name, Initial. (2024). Title of paper in lower case letters (except for initial letter of first word, initial of first word after a colon, and proper nouns). *Academic Librarianship and Information Research*, 58 (X), 1-20. <http://doi.org/00000000000000000000>



© The Author(s).

Publisher: University of Tehran.

DOI: <http://doi.org/00000000000000000000000000>

---

نویسنده<sup>۱</sup>

۱. گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (B Mitra 10). رایانامه: abcdef@ut.ac.ir (Times New Roman 9 Blue)

| اطلاعات مقاله                                                                                                                                                                                                                                                          | چکیده                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p><b>نوع مقاله:</b> علمی پژوهشی</p> <p><b>تاریخ دریافت:</b></p> <p><b>تاریخ بازنگری:</b></p> <p><b>تاریخ پذیرش:</b></p> <p><b>تاریخ انتشار:</b></p> <p><b>کلیدواژه‌ها:</b> منزلت اجتماعی، حقوق شهروندی، سرمایه اجتماعی، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، روش ترکیبی.</p> | <p><b>هدف:</b> حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی از ارکان اساسی جوامع در نظر گرفته می‌شوند. با ورود انقلاب شکوهمند اسلامی به حیات دوم خویش، مفاهیم مختلفی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی مدنظر قرار گرفته‌اند که نیازمند شناسایی و تبیین می‌باشند. هدف اصلی تحقیق حاضر تبیین و تحلیل نقش تحقق کامل حقوق شهروندی و ارتقای منزلت اجتماعی به عنوان بستر و پیش شرط ضروری برای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار در پرتوی بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است که با استفاده از روش ترکیبی صورت پذیرفته است. <b>روش پژوهش:</b> پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نوع ترکیبی است که با رویکرد تبدیلی همزمان بصورت کیفی-کیفی انجام شده است. بدین صورت که در فاز اول، با استفاده از روش کیفی تحلیل اسنادی به بررسی و استخراج محورهای موضوعی از بیانیه گام دوم انقلاب پرداخته شد تا جهت مداخلی برای مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شوند. سپس در فاز دوم با استفاده از نظریه داده‌بنیاد شاخص‌ها، مولفه‌ها و ابعاد این حوزه شناسایی شدند. در این فاز با استفاده از ابزار مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و مطابق با قاعده اشباع نظری از ۱۸ نفر مصاحبه به عمل آمد و گزاره‌های بدست آمده با کسب اجازه و هماهنگی با خبرگان، از طریق رهیافت نظام‌مند استراوس و کوربین کدگذاری شدند. <b>یافته‌ها:</b> مطابق با یافته‌های تحقیق، ۱۷۹ گزاره اولیه، ۸۲ کد باز، ۲۳ کد محوری و ۴ کد انتخابی حاصل شدند که به‌عنوان ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در زمینه بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در نظر گرفته شدند. <b>نتیجه‌گیری:</b> مطابق با نتایج تحقیق، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان سند بالادستی و کلیدی حیات دوم انقلاب اسلامی است که اهداف موثر و مهمی را دنبال می‌کند و مولفه‌های اساسی چون حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی به‌عنوان منابع حیاتی خلق مشترک ارزش و شایستگی‌های کلیدی در جامعه در زمینه شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار نظر گرفته می‌شوند.</p> |

**استناد:** نام خانوادگی، نام؛ نام خانوادگی، نام؛ و نام خانوادگی، نام (۱۴۰۳). عنوان: مقاله. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه، ۵۸ (۳)، ۲۰-۱.

<http://doi.org/00000000000000000000000000000000>

error The picture can't be displayed.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تهران.

### <sup>1</sup>. Concurrent Transformative Strategy

### مقدمه

از دیرباز تاکنون، حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی مفاهیمی بوده‌اند که مورد توجه بسیاری از اندیشمندان و نظریه‌پردازان هستند. این مقوله، صرفاً بحث نظری و آکادمیک نمی‌باشد، بلکه اکثر جوامع سعی در برقراری و ارتقای این مفاهیم مهم را دارند. از همین منظر، می‌توان دریافت که این دو مفهوم، نیازمند توجه ویژه‌ای می‌باشند. منزلت اجتماعی در ارتباط با نقش و موقعیتی در نظام اجتماعی تعریف شده است که حقوق و وظایف مشخص، انتظارات یا هنجارهای مشخص و نقش‌های ساخته شده توسط آنها اعمال می‌شود (پارسونز<sup>۱</sup>؛ ۱۹۵۱). در واقع، منزلت اجتماعی بعنوان یک شاخص روانی در زمینه اعتماد اجتماعی شهروندان است که به مثابه سرمایه اجتماعی در نظر گرفته می‌شود (عشایری و همکاران، ۱۴۰۴). حقوق شهروندی بیش از همه به حقوقی اطلاق می‌شود که هر فرد به‌عنوان شهروند کشور از آن برخوردار است، از جمله: اقامتگاه مناسب، تحصیل و آموزش معقول و حق مشارکت در ساختار سیاسی و مدیریتی و محاکمه عادلانه. در واقع این قانونی است که محدودیت حقوق همه مردم را مشخص می‌کند و قانون نمی‌تواند و نباید مخالف حقوق طبیعی افراد باشد (شورای اروپا<sup>۲</sup>؛ ۲۰۲۴). از این رو، شکوه قانون آن است که حقوق و آزادی‌های فردی و همبستگی اجتماعی را تضمین می‌کند. تحقق ایده اساسی حقوق شهروندی و همچنین فعال سازی شهروندان، داشتن حق تعیین سرنوشت توسط مردم است که از اساسی‌ترین حق در حوزه حقوق شهروندی و حقوق سیاسی و حق رای و انتخاب شدن و... می‌باشد. حقوق شهروندی زمانی تحقق می‌یابد که همه افراد جامعه به کلیه حقوق مدنی و سیاسی دست یابند و شهروند به‌عنوان عضوی از جامعه در کنار اداره بهتر جامعه؛ دارای مسئولیت باشد و برقراری نظم اجتماعی و به رسمیت شناختن این حقوق تعاملی نقش موثری در ارتقای حقوق شهروندی داشته باشد. پس می‌توان فهمید هر دو مفهوم حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی با یکدیگر قرابت مفهومی و محتوایی بسیار زیادی دارند. سرمایه اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع نامشهود، شبکه‌ای از روابط اعتماد، هنجارها و تعاملات اجتماعی است که امکان کشش جمعی و همبستگی اجتماعی را فراهم می‌سازد. وجود سرمایه اجتماعی کارآمد، زمینه‌ساز تقویت انسجام و مشارکت عمومی در جامعه است و موجب می‌شود شهروندان احساس تعلق و مسئولیت بیشتری در قبال سرنوشت جمعی خود داشته باشند. در حقیقت، پیوند میان حقوق شهروندی، منزلت اجتماعی و سرمایه اجتماعی، بنیانی برای ارتقای اعتماد متقابل و افزایش ظرفیت‌های نهادی و مدنی جامعه به شمار می‌آید. از همین منظر، تحلیل شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار در بستر تحقق مضامین حقوق شهروندی، می‌تواند به ارائه مدلی مفهومی برای تحکیم مناسبات اجتماعی و توسعه همه‌جانبه منجر شود (لیو<sup>۳</sup> و همکاران، ۲۰۲۲). از طرفی، بسیاری از اندیشمندان معتقدند که حقوق بشر ناظر بر حقوق طبیعی انسان انسان آزاد است و اجتناب ناپذیر و غیرقابل فسخ است و تضمین این حق برای پاسداری از آزادی اساسی انسان بسیار مهم است که اسلام نیز به‌عنوان دینی گسترده، ابعاد مختلف زندگی انسان‌ها را مورد توجه قرار داده و برای روابط اجتماعی مردم به‌عنوان اشرف مخلوقات، رهنمودها و توصیه‌هایی صریح ارائه کرده و در مورد ارزش جان و انصاف انسان‌ها، بدون توجه به نژاد و رنگ پوست و نژاد آنها اظهار نظر کرده است (جعفری و باطبی<sup>۴</sup>؛ ۲۰۱۵). با ورود شکوهمند انقلاب اسلامی به دهه پنجم حیات خویش و با عطف به منویات مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران ابلاغ گردید. در واقع جمهوری اسلامی ایران در گام دوم انقلاب و در آستانه‌ی تحقق دولت اسلامی و تمدن نوین اسلامی نیازمند زمینه سازی و گسترش اندیشه‌ی تمدنی خویش می‌باشد (اخوان نیلچی و سروش، ۱۴۰۲، ص ۲۴۸). در این بیانیه<sup>۴</sup> کلیدی، ابعاد و مولفه‌های مختلفی در نظر گرفته شده‌اند که از مهمترین آنها، مقوله مباحث اجتماعی اعم از مقبولیت اجتماعی، منزلت اجتماعی و... و حقوق عمومی (شهروندی) است. از انجایی که این بیانیه همانند چشم انداز و افق راهنمای کشور و اقشار مختلف در حوزه‌های گوناگون است، لذا نیاز است به منظور بسط و تفهیم بیشتر این مفاهیم، مولفه‌های اساسی و کلیدی حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در پرتو بیانیه گام دوم

<sup>1</sup> Parsons

<sup>2</sup> Council of Europe

<sup>3</sup> Liu

<sup>4</sup> Jafari & Batebi

انقلاب اسلامی مورد بررسی و شناسایی قرار گیرند. از همین‌رو، هدف اصلی این تحقیق، شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار در بستر تحقق مضامین حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی با تمرکز بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است، به‌گونه‌ای که چارچوبی مفهومی و عملیاتی برای تقویت انسجام اجتماعی، ارتقای مشارکت شهروندان و افزایش ظرفیت‌های نهادی و مدنی ارائه دهد.

### ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

عبارت آلمانی وبر «ständische Lage» توسط مترجمان اقتصاد و جامعه به‌عنوان "منزلت" ترجمه شد (گرت و میلز؛ ۱۹۴۶: ۱۸۷؛ وبر، ۱۹۷۸: ۳۰۵). و -در این مفهوم- وبر بین مفاهیم منزلت طبقاتی و منزلت اجتماعی تفاوت قائل می‌شود. منزلت اجتماعی در ارتباط با نقش تعریف شده و موقعیتی در نظام اجتماعی است که حقوق و وظایف مشخص، انتظارات یا هنجارهای مشخص و نقش‌های ساخته شده توسط آنها اعمال می‌شود (مثلاً کرامپتون<sup>۳</sup>؛ ۲۰۱۲: ۳۴-۳۵؛ هکتر<sup>۴</sup>؛ ۲۰۰۴: ۴۰۴؛ مارتین<sup>۵</sup>؛ ۲۰۰۹: ۲۴۲-۲۴۳؛ فیلیپس و زاگرم<sup>۶</sup>؛ ۲۰۰۱: ۳۸۶؛ ریچوی<sup>۷</sup>؛ ۲۰۱۴: ۲؛ اسکات<sup>۸</sup>؛ ۲۰۰۲: ۲۹-۳۰؛ واترز و واترز<sup>۹</sup>؛ ۲۰۱۵: ۳۷؛ وگنر<sup>۱۰</sup>؛ ۱۹۹۲: ۲۵۶-۲۵۷؛ ژو، ۲۰۰۵: ۹۲-۹۳). منزلت اجتماعی فرد در حلقه معین افراد در مقایسه با منزلت اجتماعی افراد دیگر تعریف می‌شود. به‌طور دقیق‌تر، منزلت اجتماعی یک فرد مشخص می‌کند که او به‌طور کلی تا چه اندازه به علایق خود پی می‌برد و تا چه اندازه دارای امکانات و کالاهای اجتماعی است در مقایسه با میزانی که سایر افراد در حلقه‌ی افراد معین به آن‌ها پی می‌برند (براون<sup>۱۱</sup>؛ ۲۰۰۵).

در ادبیات جامعه‌شناسی، اصطلاح منزلت اجتماعی (یا اجتماعی-اقتصادی) عمدتاً برای نشان دادن سه مفهوم زیر به کار می‌رود: منزلت اجتماعی-اقتصادی، منزلت اجتماعی براساس نقش و منزلت اجتماعی بر اساس موقعیت. در اصل دانکن<sup>۱۲</sup> (۱۹۶۱: ۱۱۶-۱۱۷) شاخص منزلت اجتماعی-اقتصادی را برای اندازه‌گیری موقعیت شغلی ایجاد کرد و او محاسبه خود را براساس تحصیلات و درآمد متوسط گروه شغلی معین قرار داد. با این حال، این شاخص بیشتر به‌عنوان شاخص مستقل وضعیت شغلی در تحقیقات در مورد نابرابری‌های اجتماعی و قشربندی مورد استفاده قرار گرفته است (مثلاً گانزبوم و همکاران<sup>۱۳</sup>؛ ۱۹۹۲؛ گانزبوم و تریمن<sup>۱۴</sup>؛ ۱۹۹۶؛ هاووز و وارن<sup>۱۵</sup>؛ ۱۹۹۷؛ نام و بویید<sup>۱۶</sup>؛ ۲۰۰۴). منزلت اجتماعی در ارتباط با نقش، موقعیتی در نظام اجتماعی تعریف شده است که حقوق و وظایف مشخص، انتظارات یا هنجارهای مشخص و نقش‌های ساخته شده توسط آنها اعمال می‌شود (پارسونز، ۱۹۵۱). مفهوم منزلت اجتماعی-اقتصادی مفهومی از لحاظ نظری نامشخص است که از دو مولفه آن می‌توان آموزش را عمدتاً جزء قدرت اجتماعی و موقعیت اجتماعی<sup>۱۷</sup> و درآمد را عمدتاً جزء منزلت اجتماعی دانست. در مفهومی تقریباً مشابه با مفهوم موقعیت که در ارتباط با نقش تعریف شده و منزلت نامیده می‌شود، برخی از اندیشمندان از اصطلاح موقعیت نهادی در نظریه کلی استفاده می‌کنند. در این مفهوم، موقعیت نهادی خودِ موقعیت اجتماعی نیست، بلکه موقعیت‌های نهادی-اجتماعی فرد معین تا حد زیادی

<sup>1</sup> Gerth & Mills

<sup>2</sup> Weber

<sup>3</sup> Crompton

<sup>4</sup> Hechter

<sup>5</sup> Martin

<sup>6</sup> Phillips & Zuckerman

<sup>7</sup> Ridgeway

<sup>8</sup> Scott

<sup>9</sup> Waters & Waters

<sup>1</sup> Wegener

<sup>1</sup> Browne

<sup>1</sup> Duncan

<sup>1</sup> Ganzeboom et al

<sup>1</sup> Ganzeboom & Treiman

<sup>1</sup> Hauser & Warren

<sup>1</sup> Nam & Boyd

<sup>1</sup> social position

موقعیت اجتماعی او را تعیین می‌کنند (فارکاس؛ ۲۰۲۲). در واقع، در اینجا فقط به این واقعیت اشاره می‌شود که تأثیر تعیین‌کننده مورد بررسی موقعیت اجتماعی تا حدی در ارتباط با موقعیت نظم و روابط اجتماعی تحقق می‌یابد. در واقعیت، عوامل فردی و فرهنگی مستقل از موقعیت اجتماعی نیز ممکن است بر میزان تحقق علاقه و موقعیت اجتماعی تأثیر داشته باشند، اما ما فقط می‌توانیم این ارتباط را در سطح التقاطی نظریه در یک فرآیند اجتماعی معین در نظر بگیریم.

در پژوهش حاضر، به‌طور کوتاه به این واقعیت اشاره می‌شود که می‌توان بین مفهوم تعاملی («قدرت بر») و بازتابی («قدرت به») از قدرت اجتماعی تمایز قائل شد. براساس مفهوم تعاملی قدرت اجتماعی، قدرت اجتماعی عبارت است از تأثیر یا تأثیر سوژه بر طرف مقابل یا توانایی سوژه برای تأثیرگذاری یا تأثیرگذاری بر فرد یا گروه دیگر به‌عنوان یک شی (مثلاً فرگوسن؛ ۲۰۱۳: ۶۶؛ منگه؛ ۲۰۱۸: ۲۳؛ مولم؛ ۱۹۹۷: ۲۹؛ اسکات؛ ۲۰۰۸: ۲۹). براساس مفهوم بازتابی قدرت اجتماعی، قدرت اجتماعی عبارت است از تحقق علایق یا اهداف سوژه تا حد معینی یا توانایی تحقق علایق یا اهداف سوژه (مثلاً هابرماس؛ ۱۹۹۶: ۱۷۵؛ مان؛ ۱۹۸۶: ۶؛ پولانتزاس؛ ۱۹۷۶: ۱۰۴؛ رایت؛ ۲۰۰۰: ۹۶۲). به عقیده برخی از نویسندگان، این دو مفهوم به معنای واقعی یکسان هستند، اما در رویکردهای متفاوت، یکی از مفاهیم بر "تأثیر" تأکید دارد درحالی‌که دیگری بر نتیجه، به‌عنوان مثال، بر اساس دیدگاه پانساردی (۲۰۱۳: ۸۱-۸۲)، «اگرچه این دو مفهوم در یک رابطه هم ارزی منطقی کامل قرار ندارند، اما دارای درجه تطابق بسیار بالایی هستند». در مفهومی که برخی از اندیشمندان به آن اشاره کرده‌اند، مفهوم قدرت اجتماعی را به معنای تعامل تعریف کرده‌اند. در این زمینه، دو مفهوم مورد بحث، دلالت بر یک موجودیت واقعی ندارند و ممکن است تطابق بین آنها بسیار متفاوت باشد. بنابراین، برخی از اندیشمندان توانایی مشخص شده با مفهوم قدرت بازتابی ("قدرت به") را قدرت اجتماعی نمی‌نامند، بلکه می‌توانند آن را - با استفاده از اصطلاح هتی و ماکو (۱۹۷۸: ۱۶۱) - توانایی علاقه‌مندی بنامند. بر این اساس، توانایی تحقق منافع، توانایی تحقق بخشی از منافع است. بنابراین منزلت اجتماعی با تعیین توانایی تحقق علاقه فرد یا گروه معین، میزان تحقق علاقه و موقعیت اجتماعی را تعیین می‌کند. برای حقوق شهروندی تعاریف مختلفی ارائه شده است. یکی از آنها حقوق شهروندی را چنین تعریف می‌کند: «مجموعه‌ای از آزادی‌هایی که افراد جامعه از آن برخوردار می‌شوند که در اصطلاح به آن حقوق و آزادی‌های فردی، حقوق عمومی، حقوق شهروندی، حقوق بشر و حقوق شهروندی گفته می‌شود. شهر نه تنها جامعه ساکنان یک منطقه معین است، بلکه مفهوم واحد سیاسی مستقل را ارائه می‌دهد و به همین دلیل شهروند را نه تنها ساکن یک شهر می‌نامند، بلکه با معنایی فراتر از این واژه‌ها همراه است. اگر چه شهروند ساکن شهر است، اما در ساماندهی شهر و تهیه و تنظیم مقررات زندگی اجتماعی در شهر و ایجاد قانون در شهر و کشور مشارکت دارد (جعفری و باطبی، ۲۰۱۵). حقوق شهروندی و حق شهروندی به این موضوع می‌پردازد که چگونه جوامع مدرن اروپایی قرن بیست و یکمی می‌توانند شکاف بین جهانی بودن حقوق بشر - که بدون تمایز برای همه اعمال می‌شود - و محیط سیاسی و اجتماعی که در آن مردم در یک محیط دموکراسی محور مشارکت می‌کنند، پر کنند (هیرش بالین؛ ۲۰۱۴).

در سال‌های اخیر، مفهوم سرمایه اجتماعی نیز به‌عنوان پیونددهنده منزلت اجتماعی و حقوق شهروندی مورد توجه گسترده قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی متشکل از شبکه‌ها، اعتماد متقابل و هنجارهای مشارکتی است که ظرفیت‌های نهادی و مدنی جامعه

<sup>1</sup> Farkas

<sup>2</sup> Ferguson

<sup>3</sup> Menge

<sup>4</sup> Molm

<sup>5</sup> Scott

<sup>6</sup> Habermas

<sup>7</sup> Mann

<sup>8</sup> Poulantzas

<sup>9</sup> Wright

<sup>1</sup> Pansardi

<sup>1</sup> Héthy and Makó

<sup>1</sup> Ernst Hirsch Ballin

را برای کنش جمعی و تحقق منافع مشترک تقویت می‌کند. پژوهش‌های تجربی جدید نشان داده‌اند که سرمایه اجتماعی نه تنها با سلامت و رفاه جمعی پیوند دارد، بلکه اثرات قابل توجهی در تقویت انسجام اجتماعی، مشارکت سیاسی و کاهش آسیب‌پذیری‌های اجتماعی در بحران‌ها دارد (پلوسو<sup>۱</sup> و همکاران، ۲۰۲۴). همچنین مطالعات تطبیقی ساختاری بیان کرده‌اند که توزیع سرمایه اجتماعی تابعی از موقعیت‌های طبقاتی و منزلتی است و به‌طور مستقیم بر توانایی شهروندان برای دستیابی به حقوق خود تأثیر می‌گذارد (آلکو<sup>۲</sup> و همکاران، ۲۰۲۲). بنابراین، سرمایه اجتماعی را می‌توان عنصر واسطی دانست که منزلت اجتماعی و حقوق شهروندی را به هم متصل می‌سازد و بستر مناسبی برای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار و کارآمد در جامعه فراهم می‌کند.

اما ارتباط حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در چه نقاطی می‌باشد، بحثی است که جزء اصلی ترین اهداف این تحقیق نیز هست. در واقع، با مرور منابع مختلف محققان متوجه شدند که مبانی نظری در پیوند این دو مفهوم دارای خلأ نظری است و از همین رو، بدنبال برطرف نمودن این خلأ نیز می‌باشند. در ادامه، به قسمتی از این موارد اشاره می‌شود. مشارکت در زندگی سیاسی و فرهنگی یکی از حقوق اساسی بشر است که در تعدادی از معاهدات بین‌المللی حقوق شهروندی به رسمیت شناخته شده است که با اعلامیه جهانی حقوق شهروندی شروع می‌شود که حق مشارکت در دولت و انتخابات آزاد و حق شرکت در حیات فرهنگی جامعه، حق تجمع و تشکل مسالمت آمیز و حق عضویت در اتحادیه‌های کارگری و... را شامل می‌شود. مشارکت همچنین یک اصل اساسی حقوق بشر است و همچنین شرط شهروندی دموکراسی محور مؤثر برای همه مردم است. بدون طیف کامل حقوق شهروندی، دسترسی به مشارکت دشوار می‌شود. بهداشت ضعیف، سطوح پایین آموزش، محدودیت‌های آزادی بیان، فقر و غیره، همگی بر توانایی ما برای مشارکت در فرآیندها و ساختارهایی تأثیر می‌گذارند که بر ما و حقوق ما تأثیر می‌گذارند. به همین ترتیب، بدون مشارکت، دسترسی به بسیاری از حقوق شهروندی دشوار است. مشارکتی است که از طریق آن می‌توان جامعه‌ای مبتنی بر حقوق شهروندی ساخت، انسجام اجتماعی را توسعه داد، و اقشار مختلف درخواست و ایده خود را برای تأثیرگذاری بر تصمیم‌گیرندگان به سمع و نظر آنها برسانند (استراسبورگ<sup>۳</sup>، ۱۹۹۷).

### روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نوع ترکیبی است که با رویکرد تبدیلی همزمان انجام شده است. در این پژوهش از رویکرد تبدیلی همزمان استفاده شده که در آن یک چارچوب نظری مشخص به کار گرفته می‌شود، اما داده‌های کمی و کیفی به صورت همزمان جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این روش، اولویت ممکن است به صورت برابر یا نابرابر بین داده‌های کمی و کیفی توزیع شود (کرول و نری<sup>۴</sup>، ۲۰۰۹). عبارتی کلی‌تر، رویکرد اصلی کیفی-کیفی است که در فاز اول، با استفاده از روش کیفی تحلیل اسنادی به بررسی و استخراج محورهای موضوعی از بیانیه گام دوم انقلاب می‌پردازد تا جهت مداخلی برای مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته استفاده شوند. سپس در فاز دوم با استفاده از نظریه داده‌بنیاد، شاخص‌ها، مولفه‌ها و ابعاد این حوزه شناسایی می‌شوند. در فاز اول با استفاده از روش تحلیل اسنادی، مرور سیستماتیک و محتوایی بیانیه گام دوم انقلاب صورت گرفته و مباحث مرتبط و جهت مصاحبه در فاز دوم استخراج می‌شوند. در فاز دوم پژوهش، با استفاده از روش نمونه‌گیری قضاوتی (هدفمند)، ۱۸ نفر از خبرگان و متخصصان حوزه‌های مرتبط انتخاب شدند. گزینش خبرگان با در نظر گرفتن معیارهایی مانند سابقه فعالیت تخصصی و علمی (حداقل ۱۰ سال) و داشتن سمت‌های کلیدی در حوزه اجرا یا تدریس در دانشگاه صورت پذیرفت. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و تخصصی جامعه خبرگان به شرح جدول (۱) است:

<sup>1</sup> Peluso

<sup>2</sup> Alecu

<sup>3</sup> Strasbourg

<sup>4</sup> Concurrent Transformative Strategy

<sup>5</sup> Kroll & Neri

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

| مشخصه           | دسته‌بندی     | تعداد | درصد  | مشخصه      | دسته‌بندی           | تعداد | درصد  |
|-----------------|---------------|-------|-------|------------|---------------------|-------|-------|
| جنسیت           | مرد           | ۱۰    | ۵۵,۶٪ | رشته تخصصی | مدیریت دولتی        | ۴     | ۲۲,۲٪ |
|                 | زن            | ۸     | ۴۴,۴٪ |            | مدیریت منابع انسانی | ۴     | ۲۲,۲٪ |
| مدرک تحصیلی     | دکتری         | ۱۵    | ۸۳,۳٪ |            | حقوق                | ۳     | ۱۶,۷٪ |
|                 | کارشناسی ارشد | ۳     | ۱۶,۷٪ |            | جامعه‌شناسی         | ۳     | ۱۶,۷٪ |
| دامنه سابقه کار | ۱۰-۱۵ سال     | ۵     | ۲۷,۸٪ |            | مدیریت فرهنگی       | ۲     | ۱۱,۱٪ |
|                 | ۱۶-۲۰ سال     | ۸     | ۴۴,۴٪ |            | علوم اجتماعی        | ۲     | ۱۱,۱٪ |
|                 | بیش از ۲۰ سال | ۵     | ۲۷,۸٪ |            |                     |       |       |

داده‌های مورد نیاز با انجام ۱۸ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. روند انجام مصاحبه‌ها تا رسیدن به نقطه اشباع نظری ادامه یافت. در نهایت، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان و با بهره‌گیری از رهیافت نظامند استراوس و کوربین مورد تحلیل و کدگذاری قرار گرفت.

تحلیل اسنادی یک روش سیستماتیک برای بررسی یا ارزیابی اسناد -اعم از موارد چاپی و الکترونیکی- است. مانند سایر روش‌های تحلیلی در تحقیقات کیفی، تجزیه و تحلیل اسناد مستلزم آن است که داده‌ها به منظور «استخراج معنا، به‌دست‌آوردن درک و توسعه دانش تجربی» مورد بررسی و تفسیر قرار گیرند (بون، ۲۰۰۹). روش نظریه داده‌بنیاد یکی از روش‌های کیفی است که با استفاده از داده‌ها و اطلاعات موجود؛ گزارش‌های کیفی را منتشر می‌کند که می‌توانند «داده‌های عالی برای انتزاع مفهومی و ظهور احتمالی یک نظریه داده‌بنیاد را ارائه دهد» (فریک و پازی، ۲۰۲۴). جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها در نظریه داده‌بنیاد به محقق مسیری نظام‌مند و در عین حال انعطاف‌پذیر به سوی ساخت نظریه‌ای که بر داده‌ها مبتنی است، می‌دهد (چارمز، ۲۰۱۴). در این تحقیق، از رویکرد نظامند استراوس و کوربین استفاده شده است که گزاره‌های خام، در سه دسته کدهای انتخابی، محوری و باز دسته‌بندی و تبیین شده‌اند. همچنین، لازم به ذکر است که بمنظور مصاحبه با هریک از خبرگان، محورهای موضوعی براساس بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی استخراج شده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به منظور اطمینان از اعتبار و پایایی فرآیند کدگذاری، ضریب توافق بین کدگذاران محاسبه گردید. بدین منظور، پس از آموزش اولیه و تعریف مفاهیم پایه، متن سه مصاحبه به صورت تصادفی انتخاب و به طور مستقل توسط دو کدگذار (محقق و یک متخصص آشنا با روش نظریه داده‌بنیاد) کدگذاری شد. سپس با استفاده از فرمول ضریب کاپای کوهن، میزان توافق بین آن‌ها اندازه‌گیری گردید. مقدار به دست آمده برای ضریب کاپا ۰,۸۵ بود که نشان‌دهنده سطح توافق "عالی" بین کدگذاران است (لندیس و کج، ۱۹۷۷). این میزان توافق بالا، قابلیت اعتماد و عینیت فرآیند کدگذاری را تأیید می‌کند. در نهایت، کدگذاری نهایی تمام مصاحبه‌ها توسط محقق انجام پذیرفت.

جدول ۲: ضریب توافق بین کدگذاران

| نمونه      | تعداد کدهای توافق شده | تعداد کدهای اختلاف نظر | ضریب توافق اولیه | ضریب توافق |
|------------|-----------------------|------------------------|------------------|------------|
| مصاحبه ۱   | ۴۲                    | ۸                      | ۰/۸۴             | ۰,۸۳       |
| مصاحبه ۷   | ۳۸                    | ۵                      | ۰/۸۸             | ۰,۸۷       |
| مصاحبه ۱۵  | ۴۵                    | ۶                      | ۰/۸۸             | ۰,۸۶       |
| میانگین کل | ۴۱/۷                  | ۶/۳                    | ۰/۸۷             | ۰/۸۵       |

<sup>1</sup> Bowen<sup>2</sup> Frick & Pazey<sup>3</sup> Charmaz<sup>4</sup> Landis & Koch

### یافته‌های پژوهشی

همانطور که در قسمت قبلی توضیح داده شد، در فاز اول با استفاده از روش تحلیل اسنادی، محورهای موضوعی استخراج می‌شوند. با مرور بند به بند بیانیه گام دوم انقلاب، مواردی چون "گسترش خدمات اجتماعی؛ مقبولیت اجتماعی؛ آزادی اجتماعی؛ حقوق عمومی؛ معنویت و اخلاق؛ به اوج رسانیدن مشارکت مردمی و مسابقه‌ی خدمت‌رسانی؛ سنگین کردن کفه‌ی عدالت در تقسیم امکانات عمومی کشور؛ افزایش چشمگیر معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه" به عنوان محورهای موضوعی جهت انجام مصاحبه‌های نظریه داده‌بنیاد استفاده شدند. سپس در فاز دوم، فرآیند مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته از خبرگان شروع شد. به منظور رعایت اخلاقیات و امانت ادبی، تمامی مراحل و فرآیندهای مربوطه با هماهنگی و کسب اجازه از خبرگان صورت پذیرفت. ابتدا ضبط صوتی که هر مصاحبه را ثبت کرده بود را جهت مرقوم کردن مصاحبه‌ها و صحبت‌ها آماده کردیم. سپس فرآیند رونویسی کلمه به کلمه تمام مصاحبه‌ها آغاز شد که اصطلاحاً فرآیند تحلیل با انجام یک کدگذاری باز خطبه‌خط آغاز شد. ابتدا گزاره‌های خام سطر به سطر مرقوم شدند و سپس فرآیند کدگذاری باز آغاز شد. سپس با عطف به یک رویکرد استقرایی (حرکت از جزء به کل)، کدهای محوری استخراج شدند. مفاهیم و کدهایی که دارای قرابت موضوعی و محتوایی بودند، در دسته کدهای انتخابی جایگذاری شدند. لازم به ذکر است که به منظور رعایت کیفیت و دقت کدهای مستخرج، جریان رفت و برگشتی کدها در دو مرحله تکرار شد تا کد یا مفهومی از قلم نیفتاده باشد. خبرگان نیز با دقت فراوان تجربیات و دانسته‌های خود را اعلام نمودند و سعی شد فرآیند کدگذاری به صورت انعطاف پذیر صورت پذیرد. این مقوله موجب می‌شود تا دقت و کیفیت بالا رود و هم درک جامع‌تری از کدها بدست آید. در جدول ۳، نمونه‌ای از فرآیند کدگذاری مرقوم شده است.

جدول ۳. نمونه‌ای از فرآیند کدگذاری

| نشانگر کد | گویه                                                                                                                                                                                                                                  | گزاره اولیه                             |
|-----------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| PC1       | حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی به مثابه دو مفهوم کلیدی و اساسی در جامعه‌پذیری اقشار مختلف می‌باشند.                                                                                                                                     | جامعه‌پذیری                             |
| PC2       | این دو مفهوم می‌توانند در نقش‌پذیری فردی و اجتماعی متمم یکدیگر باشند و برای توسعه و تعالی جامعه نقش‌های کلیدی ای را ایفا کنند.                                                                                                        | نقش‌پذیری فردی و اجتماعی                |
| PC3       | در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به چند مورد از حوزه‌های اجتماعی و حقوقی اشاره شده است که بن مایه اکثر آنها در حوزه تعامل سازنده می‌باشند.                                                                                             | تعامل سازنده                            |
| PC4       | بنظر من، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به مثابه یک سند بالادستی و حکم لازم الاجرا در زمینه رشد و تعالی جامعه می‌باشد.                                                                                                                  | رشد و تعالی جامعه                       |
| PC5       | حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی می‌توانند در راستای ارتقای شأن و شخصیت فردی و اجتماعی تمامی اقشار موثر بوده و زمینه را برای تعالی جامعه فراهم سازند.                                                                                     | ارتقای شأن و شخصیت فردی و اجتماعی       |
| PC6       | بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی بستری جامع و کامل در زمینه ارتقای حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی است و باید هر دستگاه و نهاد موثر در این زمینه، اقدامات لازم را صورت دهند.                                                                 | جامعیت بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی     |
| PC7       | منزلت اجتماعی ماهیت ارزشی و معنوی بالایی دارد که بر پایه معیارهای ارزش اجتماعی معتبر در جامعه نهاده شده است و می‌تواند فضای اجتماعی را نیز تغییر دهد. به همین دلیل در گام دوم انقلاب اسلامی توجه به آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. | ماهیت ارزشی و معنوی بالای منزلت اجتماعی |
| PC8       | حقوق شهروندی نیز دیگر فاکتور مهم در این زمینه است و به جرات می‌توان ادعا کرد که جامعه بدون توجه به حقوق شهروندی، یک جامعه عقب مانده و مبتدی است.                                                                                      | اهمیت و جایگاه حقوق شهروندی             |

| نشانگر کد | گویه                                                                                                                                                                    | گزاره اولیه                               |
|-----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|
| PC9       | بنظر من حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی رابطه تلازمی دارند و در نظرگیری این دو عامل در بیانیه گام دوم انقلاب، ذکاوت و هوشمندی بالایی را نشان می‌دهد.                       | رابطه تلازمی حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی |
| PC10      | به منظور ارتقای حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی اقشار مختلف جامعه، باید ارتباطات فردی و اجتماعی؛ مفاهیم اقشار، توجه عوامل و ابزار حکمرانی و... مشارکت ویژه ای داشته باشند. | رابطه و تعامل عوامل چندگانه               |
| .....     | .....                                                                                                                                                                   | .....                                     |

در ادامه، در جدول ۴ کدهای باز، محوری و انتخابی مطرح شده‌اند. پس از طی رویکرد استقرایی، ۱۷۹ گزاره اولیه، ۸۲ کد باز، ۲۳ کد محوری و ۴ کد انتخابی حاصل شدند که به‌عنوان ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار در بستر حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در نظر گرفته می‌شوند. لازم به ذکر است که این فرآیند استقرایی با عطف به قرابت مفهومی و محتوایی کدها صورت پذیرفته است و هریک از موارد، خاصیت انعکاسی و مفاهیم و مولفه‌ها را دارند.

جدول ۴. کدهای باز، محوری و انتخابی

| کدهای باز                                                                                                                               | کدهای محوری                                                                                                                                | کدهای انتخابی                                |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| جامعه‌پذیری؛ موقعیت اجتماعی؛ نقش‌پذیری فردی و اجتماعی؛ ..... و تعامل سازنده؛ شأن، حیثیت و اعتبار؛ رشد و تعالی جامعه (PC1, ..... , PC22) | ارتباطات اجتماعی؛ مشارکت فردی و اجتماعی؛ توانمندسازی فردی و اجتماعی؛ گفت‌وگو مشترک با جامعه؛ تعالی شخصیت اقشار؛ تعالی اخلاق فردی و اجتماعی | تعالی شأن و شخصیت فردی و اجتماعی             |
| موقعیت و وضعیت اقتصادی، اجتماعی و... ظرفیت جامعه؛ معیشت عامه؛ ..... و توجه به شهروندان؛ وضعیت امنیت (PC23, ..... , PC49)                | رفاه فردی و اجتماعی؛ احساس رضایت پایدار؛ پیشرفت‌های فرهنگی-اجتماعی؛ احترام فردی و اجتماعی؛ امنیت فردی و اجتماعی                            | تعاون و هم‌افزایی فردی و اجتماعی             |
| ارزش‌گذاری؛ جایگاه زنان در جامعه؛ پایگاه اجتماعی؛ تعامل با مردم؛ ارائه خدمات؛ ..... و جلب اعتماد فردی و اجتماعی (PC 51, ..... , PC64)   | اعتماد عمومی؛ روحیه جمعی؛ عدالت و برابری؛ ظرفیت‌های توانبخشی؛ کیفیت خدمات رسانی؛ حمایت از فقرا و مستضعفان؛ مدیریت جهادی و حمایت همه‌جانبه  | خدمات فرهنگی-اجتماعی شهروندمحور              |
| الگوهای رفتاری؛ عوامل ذهنی و شناختی؛ رفتارهای اجتماعی یا فرهنگی؛ ..... و منویات دینی؛ مباحث اخلاقی و ارزشی (PC65, ..... , PC82)         | انسجام اخلاقی و تعادل افکاری؛ ارزش‌ها و تمایلات اخلاقی؛ ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی؛ هویت دینی و اخلاقی؛ سلامت اخلاقی و انسانی جامعه         | انسجام درونی و بیرونی ارزش‌های دینی و اخلاقی |

همانطور که در جدول فوق ملاحظه می‌شود، کدهای مستخرج دارای قرابت مفهومی و محتوایی می‌باشند که نشان‌دهنده اتقان و دقت بالای روش تحقیق در تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات است. کدهای انتخابی نه تنها بیانگر مؤلفه‌های حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی هستند، بلکه نشان می‌دهند که چگونه می‌توان از آن‌ها به‌عنوان بنیان‌های تقویت سرمایه اجتماعی پایدار بهره برد. در ادامه، هریک از کدهای انتخابی یا ابعاد استخراج‌شده توضیح داده می‌شوند و رابطه آن‌ها با سرمایه اجتماعی پایدار تشریح می‌گردد.

"تعالی شأن و شخصیت فردی و اجتماعی" یکی از مولفه‌های اصلی در زمینه حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است. این مولفه همان بن مایه کرامت فردی و اجتماعی است که هم در فرد و هم در جامعه تداعی می‌شود. کرامت به چیزی ذاتی، اما غیرقابل مشاهده در مورد انسان اشاره می‌کند که تضمین می‌کند با آنها با احترام رفتار شود. در

بستر سرمایه اجتماعی پایدار، این مولفه به‌منزله زیرساختی برای ارتقای منزلت انسانی عمل می‌کند؛ زیرا هنگامی که جامعه بر اساس کرامت و احترام متقابل سازمان می‌یابد، پیوندهای اعتماد، همبستگی و همکاری میان شهروندان تقویت می‌شود. این امر تضمین می‌کند که حقوق شهروندی در سطوح فردی و اجتماعی به رسمیت شناخته شده و مسیر رشد اخلاقی و فرهنگی جامعه هموار گردد.

مولفه بعدی در زمینه "تعاون و هم‌افزایی فردی و اجتماعی" است. تعاون و هم‌افزایی فردی و اجتماعی یکی از ارکان اساسی در تقویت روابط انسانی و شکل‌گیری همکاری‌های پایدار است. این مولفه به‌مثابه نوعی از همکاری عمل می‌کند که با ایجاد هم‌افزایی میان فرد و جامعه، روابط ارزشی و مؤثری را به وجود می‌آورد و زمینه‌ساز مشارکت فعال، تعامل سازنده و ارتقای حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی افراد می‌شود. این مولفه نقشی بنیادین در بازتولید سرمایه اجتماعی پایدار دارد و با تقویت روحیه همکاری و گسترش شبکه‌های اعتماد، همگرایی اجتماعی را تحکیم می‌بخشد. افزون بر این، زمانی که افراد به‌صورت آگاهانه در فرآیندهای جمعی مشارکت می‌کنند، احساس تعلق اجتماعی افزایش یافته و تاب‌آوری جامعه در برابر بحران‌ها ارتقا می‌یابد؛ موضوعی که در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی نیز مورد تأکید ویژه قرار گرفته است.

مولفه بعدی "خدمات فرهنگی-اجتماعی شهروندمحور" است. این مولفه بر اهمیت دسترسی عادلانه و کیفی شهروندان به خدمات عمومی همچون آموزش، بهداشت و حمایت اجتماعی تأکید دارد. این خدمات نه‌تنها ابزار تحقق عدالت اجتماعی هستند، بلکه با تمرکز بر نیازهای واقعی شهروندان، موجب ارتقای اعتماد عمومی و افزایش رضایت پایدار می‌شوند. هنگامی که شهروندان در مرکز فرآیند تصمیم‌گیری قرار گیرند و خدمات بر اساس عدالت، شفافیت و پاسخگویی ارائه گردد، بنیان‌های سرمایه اجتماعی پایدار تقویت خواهد شد. این بعد همچنین بر ضرورت ارتقای کیفیت خدمات و بهبود فرآیندها برای افزایش بهره‌وری اجتماعی دلالت دارد.

مولفه چهارم، "انسجام درونی و بیرونی ارزش‌های دینی و اخلاقی" است. پرواضح است که حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، نیازمند بستری اساسی و استوار است. این مولفه نشان‌دهنده اهمیت ارزش‌های اخلاقی و دینی به‌عنوان زیربنای سرمایه اجتماعی پایدار است. انسجام ارزشی و اخلاقی نه‌تنها موجب تقویت هویت جمعی و احساس تعلق اجتماعی می‌شود، بلکه اعتماد و همکاری متقابل را نیز در جامعه تثبیت می‌کند. با درونی‌سازی ارزش‌های دینی و اخلاقی و تجلی آن در کنش‌های فردی و جمعی، سرمایه اجتماعی از سطح روابط شخصی فرائر رفته و به یک چارچوب فرهنگی-نهادی تبدیل می‌شود. این فرآیند، بستر لازم برای حرکت به‌سوی تمدن نوین اسلامی را فراهم می‌آورد که در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان چشم‌اندازی کلان مورد تأکید قرار گرفته است.

به‌طور کلی، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که هر یک از این ابعاد چهارگانه، با وجود استقلال نسبی، در ارتباط متقابل با یکدیگر عمل کرده و در مجموع، ساختاری منسجم برای شکل‌گیری و تقویت سرمایه اجتماعی پایدار فراهم می‌آورند. این سرمایه اجتماعی پایدار نه‌تنها عامل ارتقای منزلت فردی و اجتماعی شهروندان است، بلکه به‌مثابه یک منبع راهبردی، مسیر توسعه اجتماعی، فرهنگی و نهادی را در راستای اهداف بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی هموار می‌سازد.

### بحث

همانطور که گفته شد، هدف اصلی تحقیق حاضر شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار در بستر تحقق مضامین حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی با تمرکز بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی است که با استفاده از روش ترکیبی مورد شناسایی و تحلیل قرار گرفتند. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به‌عنوان سند بالادستی و کلیدی حیات دوم انقلاب اسلامی است که اهداف موثر و مهمی را دنبال می‌کند. به همین سبب، دو مفهوم بسیارمهم و کلیدی حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی

به‌عنوان مولفه‌های کلیدی‌ای هستند که در این زمینه ایفای نقش می‌کنند. با عطف به بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و مصاحبه از خبرگان امر، ۸۲ کد باز، ۲۳ کد محوری و ۴ کد انتخابی شناسایی شدند که به‌عنوان شاخص، مولفه و ابعاد اصلی سرمایه اجتماعی پایدار می‌باشند. همانطور که در کدهای مستخرج شناسایی شدند، مضامینی چون "تعالی شأن و شخصیت فردی و اجتماعی؛ تعاون و هم‌افزایی فردی و اجتماعی؛ خدمات فرهنگی-اجتماعی شهروندمحور؛ انسجام درونی و بیرونی ارزش‌های دینی و اخلاقی" به‌عنوان مولفه‌های اساسی حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در نظر گرفته شدند. هر یک از این مولفه‌ها، نه‌تنها به‌عنوان شاخص‌های تحقق حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی عمل می‌کنند، بلکه بسترهای لازم برای تقویت سرمایه اجتماعی پایدار را نیز فراهم می‌آورند.

### نتیجه‌گیری

مطابق یافته‌های تحقیق، تعالی شأن و شخصیت فردی و اجتماعی یکی از ابعاد کلیدی حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی است که بنیان کرامت‌انسانی را شکل می‌دهد و نقش مهمی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار ایفا می‌کند. کرامت انسانی نه‌تنها ارزش ذاتی افراد را نمایان می‌سازد، بلکه به‌عنوان بستری برای ارتقای اعتماد متقابل، احترام اجتماعی و مشارکت فعال شهروندان عمل می‌کند و زمینه‌های لازم برای ایجاد انسجام و همبستگی اجتماعی را فراهم می‌آورد. توجه به تعالی شأن و شخصیت فردی و اجتماعی در سیاست‌گذاری‌ها و اقدامات اجتماعی مستقیماً به تقویت شبکه‌های اعتماد، توسعه مشارکت اجتماعی و بازتولید سرمایه اجتماعی پایدار کمک می‌کند. تعاون و هم‌افزایی فردی و اجتماعی بعد دیگری از یافته‌هاست که مستقیماً با شکل‌گیری سرمایه اجتماعی پایدار مرتبط است. این مولفه با تقویت همکاری، مشارکت جمعی و روابط سازنده میان شهروندان، ظرفیت‌های نهادی و مدنی را ارتقا می‌دهد و موجب تصمیم‌گیری‌های جمعی کارآمدتر و شکل‌گیری منابع حیاتی برای توسعه اجتماعی می‌شود. هم‌افزایی فردی و اجتماعی، ضمن ایجاد ثبات و پایداری در تعاملات اجتماعی، به‌عنوان موتور تولید ارزش مشترک و تقویت شایستگی‌های کلیدی فردی و اجتماعی عمل می‌کند و پایه‌های اساسی سرمایه اجتماعی پایدار را شکل می‌دهد. خدمات فرهنگی-اجتماعی شهروندمحور، بُعد سوم یافته‌ها، با ایجاد دسترسی عادلانه و پاسخگو به خدمات عمومی، موجب افزایش اعتماد، رضایت و مشارکت شهروندان می‌شود. این مولفه نه‌تنها تضمین‌کننده تحقق عدالت و برابری در ارائه خدمات است، بلکه با تقویت مشارکت فعال شهروندان، به ارتقای سرمایه اجتماعی پایدار کمک می‌کند. ارائه خدمات با کیفیت بالا و با رویکردی مبتنی بر نیازهای واقعی شهروندان، شبکه‌های اعتماد، همبستگی و مشارکت جمعی را مستحکم می‌سازد و ظرفیت جامعه برای مواجهه با چالش‌ها و توسعه نهادی را افزایش می‌دهد. انسجام درونی و بیرونی ارزش‌های دینی و اخلاقی، بُعد چهارم یافته‌ها، نقش بنیادین در پایداری سرمایه اجتماعی ایفا می‌کند. این انسجام به‌عنوان چارچوبی فراگیر، رفتارهای اخلاقی، ارزش‌های فرهنگی و هنجارهای دینی را نهادینه می‌کند و به شکل‌گیری اعتماد اجتماعی، همبستگی جمعی و تعهد شهروندان به قواعد اخلاقی و اجتماعی منجر می‌شود. ارتباط چندسویه میان ارزش‌های اخلاقی و دینی موجب تثبیت رفتارهای نوع‌دوستانه، احترام به هنجارها و ارتقای سلامت اجتماعی می‌شود و در نهایت به تقویت انسجام جامعه و بازتولید پایدار سرمایه اجتماعی می‌انجامد.

در مجموع، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که چهار مولفه شناسایی شده، یعنی تعالی شأن و شخصیت فردی و اجتماعی، تعاون و هم‌افزایی فردی و اجتماعی، خدمات فرهنگی-اجتماعی شهروندمحور و انسجام درونی و بیرونی ارزش‌های دینی و اخلاقی، در تعامل با یکدیگر چارچوبی مفهومی و عملیاتی برای تقویت سرمایه اجتماعی پایدار ایجاد می‌کنند. این چارچوب به ارتقای انسجام اجتماعی، افزایش مشارکت شهروندان و تقویت ظرفیت‌های نهادی و مدنی کمک می‌کند و تحقق حقوق شهروندی و منزلت اجتماعی را در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ممکن می‌سازد.

### ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان این مقاله متعهد به رعایت اصول اخلاق پژوهشی بوده و از هرگونه جعل داده، تحریف نتایج، سرقت علمی و رفتارهای نادرست علمی اجتناب نموده‌اند.

### مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان به‌طور یکسان در مفهوم‌سازی مقاله و نگارش پیش‌نویس اولیه و نسخه‌های بعدی مشارکت داشته‌اند.

### تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

### سپاسگزاری

مقاله حاضر برگرفته از طرح پژوهشی به شماره قرارداد ۱۴۰۴/۵/۶۶۱۵ است که با حمایت مالی و پژوهشی دانشگاه محقق اردبیلی (معاونت پژوهش و فناوری) صورت پذیرفته است. لذا از مساعدت و همکاری تمامی دست‌اندرکاران آن معاونت تقدیر و تشکر می‌شود.

### منابع

- اخوان نیلچی، نفیسه؛ سروش، علی. (۱۴۰۲). راهبردهای دیپلماسی عمومی گسترش اندیشه‌ی تمدنی انقلاب اسلامی در گام دوم انقلاب اسلامی. *فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*. ۶(۲)، ۲۸۴-۲۴۷.  
<https://doi.org/10.22070/nic.2022.14925.1115>
- عشایری، طاها؛ اشتری مهرجردی، ابانور؛ ذولفقاری، اکبر؛ عباسی، الهام. (۱۴۰۴). مطالعه اعتماد اجتماعی ایرانیان به مثابه سرمایه اجتماعی: فراتحلیل پژوهش‌ها. *مدیریت سرمایه اجتماعی*. ۱۲(۱)، ۷۶-۵۹.  
<https://doi.org/10.22059/jscm.2023.353902.2382>
- Akhavan Nilchi, N., & Soroush, A. (2023). Public Diplomacy Strategies for the Development of the Civilization Thought of the Islamic Revolution in the Second Step of the Islamic Revolution. *Scientific Journal of New Islamic Civilization Fundamental Studies*, 6(2), 247-284.  
<https://doi.org/10.22070/nic.2022.14925.1115> [In Persian].
- Alecu, A., Helland, H., Hjelbrekke, J., & Jarness, V. (2022). Who you know: The classed structure of social capital. *The British Journal of Sociology*, 73(3), 505-535.  
<https://doi.org/10.1111/1468-4446.12945>
- Ashayeri, T., Ashtari Mehrjardi, A., Zulfagari, A., & Abbasi, E. (2025). Studying social trust of Iranians as social capital: meta-analysis of researches. *Social Capital Management*, 12(1), 59-76.  
<https://doi.org/10.22059/jscm.2023.353902.2382> [In Persian].
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Browne, K. (2005). *An introduction to sociology*. Polity. <https://www.politybooks.com/introsoc/>
- Charmaz, K. (2014). Constructing grounded theory (introducing qualitative methods series). *Constr. grounded theory*. <https://www.torrossa.com/en/resources/an/5019293>
- Council of Europe. (2024). Citizenship and Participation. <https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation>
- Crompton, R. (2008). *Class and stratification*. Polity. [https://books.google.com/books?id=PZzNLxQozMEC&lpg=PR4&ots=\\_UzOswgzrD&dq](https://books.google.com/books?id=PZzNLxQozMEC&lpg=PR4&ots=_UzOswgzrD&dq)
- Duncan, O. D. (1961). A socioeconomic index for all occupations. *Occupations and social status*. <https://cir.nii.ac.jp/crid/1570291225254986112>
- Farkas, Z. (2017). Outline of Social Theory. *The Main Features of the Theory of Institutional Sociology. Parts Two and Three*. <https://www.researchgate.net/publication/315625432>

- Farkas, Z. (2017b). Outline of social theory. The main features of the theory of institutional sociology. *Parts two and three*. Bíbor Kiadó. <https://www.researchgate.net/publication/315625383>
- Farkas, Z. (2019). The concept and coverage of institution. *Rationality and Society*, 31(1): 70–97. <https://doi.org/10.1177/1043463118821654>
- Farkas, Z. (2021a): Social positions and social statuses on a shop floor: An empirical illustration of the theoretical conception. *Belvedere Meridionale*, 33(3): 5–38. <https://doi.org/10.14232/belv.2021.3.1>
- Farkas, Z. (2021b): Concept and types of order position: Privilege and discrimination in an institutional conception. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 51(3): 327–349. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12272>
- Ferguson, W. D. (2013). *Collective action and exchange: A game-theoretic approach to contemporary political economy*. Stanford University Press.
- Frick, W. C., & Pazey, B. L. (2024). Approaching a substantive theory of moral reckoning in special education leadership: Innovative grounded theory methods using extant data on principals. *International Journal of Educational Research Open*, 7, 100398. [https://books.google.com/books?id=egHMEd8Fd1AC&lpg=PR9&ots=1iEzpII7lB&dq=-%09Ferguson%2C%20W.%20D.%20\(2013\).%20Collective%20action%20and%20exchange%3A%20A%20game-](https://books.google.com/books?id=egHMEd8Fd1AC&lpg=PR9&ots=1iEzpII7lB&dq=-%09Ferguson%2C%20W.%20D.%20(2013).%20Collective%20action%20and%20exchange%3A%20A%20game-)
- Ganzeboom, H. B. G., & Treiman, D. J. (1996). Internationally comparable measures of occupational status for the 1988 International Standard Classification of Occupations. *Social Science Research*, 25(3): 201–239. <https://doi.org/10.1006/ssre.1996.0010>
- Ganzeboom, H. B. G., De Graaf, P. M., & Treiman, D. J. (1992). A standard international socio-economic index of occupational status. *Social Science Research*, 21(1): 1–56. [https://doi.org/10.1016/0049-089X\(92\)90017-B](https://doi.org/10.1016/0049-089X(92)90017-B)
- Gerth, H. H., & Mills, C. W. (Trans. and eds.) (1946). *From Max Weber: Essays in sociology*. Oxford University Press. <https://fssh.rjt.ac.lk/wp-content/uploads/2023/09/From-Max-Weber-Essays-in-Sociology-PDFDrive-.pdf>
- Habermas, J. (1990). *Citizenship and national identity* (pp. 491-515). Cambridge, MA: MIT Press. <https://books.google.com/books?hl=fa&lr=&id=KXhfAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA170&dq=->
- Habermas, J. (1996). Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy. *Polity Press*. <https://doi.org/10.7551/mitpress/1564.001.0001>
- Hauser, R. M., & Warren, J. R. (1997). Socioeconomic indexes for occupations: A review, update, and critique. *Sociological Methodology*, 27(1): 177–298. <https://doi.org/10.1111/1467-9531.271028>
- Hechter, M. (1987). Principles of group solidarity. *University of California Press*. <https://doi.org/10.1080/01419870.1987.9993580>
- Hechter, M. (2004). From class to culture. *American Journal of Sociology*, 110(2), 400–445. <https://doi.org/10.1086/421357>
- Héthy, L., & Makó, Cs. (1978). Munkások, érdekek, érdekegyeztetés. [Workers, Interests, Interest Reconciliation.] *Gondolat Kiadó*.
- Kroll, T., & Neri, M. (2009). Designs for mixed methods research. *Mixed methods research for nursing and the health sciences*, 31-49. <https://doi.org/10.1002/9781444316490>
- Liu, Y., Cao, L., Yang, D., & Anderson, B. C. (2022). How social capital influences community resilience management development. *Environmental Science & Policy*, 136, 642-651. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2022.07.028>
- Mann, M. (1986). The sources of social power. Volume I: A history of power from the beginning to A. D. 1760. *Cambridge University Press*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511570896>

- Martin, J. L. (2009). Formation and stabilization of vertical hierarchies among adolescents: Towards a quantitative ethology of dominance among humans. *Social Psychology Quarterly*, 72(3), 241–264. <https://doi.org/10.1177/019027250907200307>
- Marx, K. (1972). *The eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. Progress Publishers. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjw0M7NpeuNAXXAQUEAHd->
- Marx, K., & Engels, F. (1998). *The German ideology*. Prometheus Books. <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ah>
- Menge, T. (2018). The role of power in social explanation. *European Journal of Social Theory*, 21(1): 22–38. <https://doi.org/10.1177/1368431017714426>
- Mills, C. W. (2000). *The power elite*. Oxford University Press. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780429499821-16/power-elite-wright-mills>
- Molm, L. D. (1997). Coercive power in social exchange. *Cambridge University Press*. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511570919>
- Pansardi, P. (2012). Power to and power over: Two distinct concepts of power? *Journal of Political Power*, 5(1), 73–89. <http://dx.doi.org/10.1080/2158379X.2012.658278>
- Parsons, T. (1951). The social system. *Free Press*. <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf>
- Peluso, A., Tuccillo, J., Sparks, K., Kapadia, A., & Hanson, H. A. (2024). Spatial analysis of social capital and community heterogeneity at the United States county level. *Applied Geography*, 162, 103168. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.103168>
- Poulantzas, N. (1975). *Classes in contemporary capitalism*. New Left Books. <https://books.google.com/books?hl=fa&lr=&id=c3DnDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=P>
- Poulantzas, N. (1976). *Political power and social classes* (3rd ed.). NLB. <https://www.ssc.wisc.edu/soc/faculty/pages/wright/Soc924-2011/Poulantzas.pdf>
- Ridgeway, C. L. (2014). Why status matters for inequality. *American Sociological Review*, 79(1), 1–16. <https://doi.org/10.1177/0003122413515997>
- Scott, J. (1992). *Who rules Britain?* Polity Press. <https://www.abebooks.co.uk/9780745605630/Who-Rules-Britain-John-Scott-074560563X/plp>
- Scott, J. (1996). *Stratification and power: Structures of class, status and command*. Polity Press. <https://www.amazon.com/Stratification-Power-Structures-Status-Command/dp/0745610412>
- Scott, J. (2002). Social class and stratification in late modernity. *Acta Sociologica*, 45(1), 23–35. <https://doi.org/10.1177/000169930204500103>
- Scott, J. (2008). Modes of power and the re-conceptualization of elites. *The Sociological Review*, 56(1 suppl), 25–43. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2008.00760.x>
- Waters, T., & Waters, D. (2015). The distribution of power within the gemeinschaft: Classes, stände, parties. In *Weber's rationalism and modern society: New translations on politics, bureaucracy, and social stratification* (pp. 37–58). New York: Palgrave Macmillan US. [https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137365866\\_4](https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137365866_4)
- Weber, M. (1978). *Economy and society. An outline of interpretive sociology*. Volume I-II. (Eds.: G. Roth & C. Wittich). University of California Press. <https://archive.org/details/MaxWeberEconomyAndSociety>
- Wegener, B. (1992). Concepts and measurement of prestige. *Annual Review of Sociology*, 18(1), 253–280. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.18.080192.001345>
- Wright, E. O. (1979). *Class structure and income determination*. Academic Press. <https://www.ssc.wisc.edu/soc/faculty/pages/wright/Published%20writing/Class%20Strucutre%20and%20Income%20Determination-text.pdf>
- Wright, E. O. (1980). Varieties of Marxist conceptions of class structure. *Politics and Society*, 9(3): 323–370. <http://dx.doi.org/10.1177/003232928000900303>

- Wright, E. O. (1989). *A General framework for the analysis of class structure*. In E. O. Wright (Ed.), *The debate on classes* (pp. 3–43). Verso. <https://www.sccc.wisc.edu/soc/faculty/pages/wright/Published%20writing/DOC-1.pdf>
- Wright, E. O. (1997). *Class counts: Comparative studies in class analysis*. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/us/universitypress/subjects/sociology/social-theory/class-counts-comparative-studies-class-analysis>
- Wright, E. O. (2000). Working-class power, capitalist-class interests, and class compromise. *American Journal of Sociology*, 105(4), 957–1002. <https://doi.org/10.1086/210397> <http://dx.doi.org/10.1086/210397>
- Wright, E. O. (2005). Foundations of a neo-Marxist class analysis. In E. O. Wright (Ed.), *Approaches to class analysis* (pp. 4–30). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511488900.002>
- Wright, E. O. (2009). Understanding class. Towards an integrated analytical approach. *New Left Review*, Nov-Dec.: 101–116.
- Wright, E. O. (2016). Is the precariat a class? *Global Labour Journal*, 7(2), 123–135. <https://doi.org/10.15173/glj.v7i2.2583>.